

Obsah

František Daneš: věčně mladý /3

Petr Karlík

Články / Articles

Staročeské lexémy *nemoc*, *neduh* a *nedostatek* – jejich sémantická a gramatická charakteristika

Old Czech Lexemes *nemoc* (disease), *neduh* (ailment), and *nedostatek* (deficiency) – Semantic and Grammatical Characteristics /8

Alena M. Černá

Preference v souvýskytu aktantů u českých substantiv mluvení

Preferences in co-occurrence of participants modifying Czech nouns of communication /23

Veronika Kolářová

K jednomu typu vedlejších vět podmětových a k jejich vztahu k relativnímu a absolutnímu času

On One Type of Subordinate Subject Clauses and their Relation to the Absolute and Relative Tense /41

Marta Koutová

Koordinace versus determinace (Forma nebo význam?)

Coordination vs. Subordination (Form or Meaning?) /47

Jarmila Panevová

Názvy dokladů – aspekt slootovorný

Titles of Documents – the Word-Formation /57

Miloslav Vondráček

Recenze / Reviews

Výklady o pravopisu v korpusových mluvnících češtiny

Cvrček a kol.: Mluvnice současné češtiny 1. Praha: Karolinum, 2010, 353 s.; Štícha a kol.: Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, 974 s. /68

Robert Adam

Jana Bílková: Tautologie a kontradikce v češtině

Bílková, Jana: Tautologie a kontradikce v češtině. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2013, 184 stran. /75

Vojtěch Veselý

Zprávy / News

Jubilující Vladimír Benko – úspěšný příběh informatika v slovenskej jazykovede /80

Alexandra Jarošová, Bronislava Chocholová

5. mezinárodní konference Gramatika a korpus (Grammar & Corpora): Varšava 2014 /84

Josef Šimandl

Pokyny pro autory /88

Instructions for authors /90

Objednávka /92

Order form /93

František Daneš: věčně mladý

Petr Karlík

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

pkarlik@phil.muni.cz

Kdyby se mě někdo zeptal, jak starý je vlastně František Daneš, musel bych mu odpovědět, chtěje dát na otázku vyčerpávající odpověď, takto: ač starý 95 let, je věčně mladý. A dodal bych, že Machek (1971: 574) píše, že původní význam adjektiva *starý* nebyl asi ‚starý‘, nýbrž asi ‚vyspělý, vzrostlý, dozrálý‘, ‚pevně stojící‘, a jen v tomto smyslu je František Daneš opravdu starý (ostatně, vtipnou úvahu o etymologii adjektiva *starý* už mu věnovala P. Loucká, 1999). Pan profesor a Pan lingvista František Daneš totiž v letošním roce oslavuje úžasně životní jubileum: pětadevadesátiny, a díky Bohu je oslavuje ve výborné kondici fyzické i duševní. Dostalo se mi velké cti na stránkách tohoto mladého časopisu panu profesorovi popřát ještě hodně zdraví a krásných zážitků citových, estetických i racionálních, což vše dohromady mu po celý jeho život poskytovala taky jazykovědná bohemistika. Tak tedy: Hodně zdraví a pohody, pane profesore!

Když jsem psal první větu tohoto jubilejního článku, nemusel jsem napsat k jménu František Daneš vysvětlující či specifikující přístavek „jeden z nejvýznamnějších českých jazykovědců“, „lingvista světového formátu“, protože by to byly všeobecně známé truismy. Přesto připomenu heslovitě aspoň základní data z jeho vědeckého curriculum vitae. Vědecké zájmy se soustředují na současnou češtinu: gramatika (zejména syntax), sémantika (zejména větná), fonologie (zejména větná), textová lingvistika (od věty k textu), sociolingvistika, jazyková kultura, teorie spisovného jazyka, popularizace češtiny a jazykovědné bohemistiky. V tomto širokém diapazonu chybí vlastně jen lingvistické obory vznikající v souvislosti s možností počítačového zpracovávání přirozeného jazyka, které se začaly konstituovat v době, kdy už měl František Daneš vypracovanou svou teorii jazyka a jeho vědecké analýzy, která v době svého vzniku neměla osobní počítače, internet a digitalizovatelnost jazykových dat k dispozici. Neuvěřitelnou šíří Danešových bohemistických studií, v nichž je zcela evidentní dnes už skoro nevídaná symbióza racionálního kartezianismu při konstruování teorie analýzy jazyka na jedné straně a člověčenství, „užívání

a prožívání jazyka“ (Čmejrková – Hoffmannová – Havlová 2010) na straně druhé, dobře představuje výbor jeho prací Daneš (2009), v exhaustivnější podobě Daneš (1999, 2000), a následující soupis aspoň nejvýznamnějších knižních publikací Daneš (1957), Daneš – Hlavsa a kol. (1981), Daneš (1985), Daneš – Grepl – Hlavsa (1987), Daneš a kol. (1997), Čmejrková – Daneš – Světlá (1999); kompletní bibliografie za léta 1947–2009 viz Nejedlá – Papcunová (2010). Za své vědecké dílo Daneš dostal řadu ocenění, u nás i vyznamenání, jednak Zlatou plaketu J. Dobrovského za zásluhy ve společenských vědách a nejvyšší akademickou medaili **De Scientia et Humanitate Optime Meritis**, jednak od prezidenta republiky medaili Za zásluhy. V zahraničí pak byl oceněn jmenováním do redakčních rad celosvětově prestižních lingvistických časopisů (*Functions of Language, Language in Society*). Největšího ocenění se mu ale dostává tím, že jeho vědecké dílo stále žije a naše i mezinárodní jazykověda ho i jako relevantní součást moderní jazykovědy chápe, jak o tom svědčí i slova jazykovědce světového formátu W. U. Dresslera, která napsal taky při příležitosti Danešových pětadevadesátin (Dressler 2014). O foneticko-fonologických studiích jubilanta a jejich váze a vlivu na současnou fonetiku podala analyticky koncipovanou zprávu Z. Palková (2014), já budu věnovat pozornost jeho vlivu na současnou gramatologii „od věty k textu“.

Nejobecněji se dá styl jubilantova lingvistického myšlení a z něho odvozená teorie gramatiky charakterizovat jako geniální propojení dvou skoro neslučitelných lingvistických konfesí: (a) typicky českého funkčněstrukturalistického pojetí gramatiky jazyka, přičemž strukturalistický základ vede k analýze jazykových dat jako hierarchicky organizovaných struktur, tj. k formálně konciznímu modelu gramatiky, funkční orientace pak k tomu, že jako základní metodologická zásada je uplatňován postup „od významu/funkce k výrazu/formě“; (b) typicky anglosaského strukturálního pojetí gramatiky, přičemž strukturální východisko vede k hledání procedur, jimiž lze strukturu jazykové formy nějak odvodit, v duchu zásady „nic není zadarmo“. Konfesi (a) se Daneš naučil od svých strukturalistických učitelů, najmě pak od V. Mathesia, konfesi (b) racionálně přijal za vlastní jako jeden z vydavatelů českého překladu Chomského *Syntaktických struktur*, když už dříve svým stylem myšlení ji v bádání uplatňoval.

Spojení obou konfesí (a) a (b) pak umožnilo Danešovi v rámci postupu „od významu/funkce k výrazu/formě“ integrovat do syntaxe i „význam“ jazykových struktur a „význam“ diferencovat na (zjednodušeně řečeno) „sémantiku“ a „pragmatiku“; srov. tzv. trojrovinný model v Daneš (1964a). Za syntax věty později pokládá konfiguraci gramatické formy a „sémantiky“, popisovanou jako větné vzorce (Daneš – Hlavsa a kol. 1981), v EŠČ (2002) je pak dodatečně teorie nazývána *Dvojrovinná valenční syntax*, když za specifickou rovinu syntaxe věty už nepokládá aktuální členění, neboť to „operuje“ na strukturách vět. (To je současně jeden z centrálních rozdílů mezi Danešovou architekturou gramatiky a architekturou gramatiky P. Sgalla a jeho skupiny, která aktuální členění analy-

zuje jako jev lokalizovaný v tektogramatické (= „sémantické“) rovině věty. Tímto momentem se Daneš zapojil do jedné z kruciólních diskusí probíhajících v současných gramatických teoriích, totiž hledání odpovědi na otázku, co je sémantika, kde začíná a kde končí a jaký je vztah sémantiky a pragmatiky; diskuse zatím ukazuje, že klasická rovnice Givónova „pragmatika = sémantika bez pravdivostních hodnot“ nevystihuje vlastnosti jazykových výrazů, viz dnes vlivný Potts (2005).

Pokud jde o gramatiku věty a vztah syntaxe a sémantiky, Danešova teorie se zařadila mezi teorie, jejichž excelentním reprezentantem ve světě byla a je generativní sémantika. Tento přístup ho přivedl k unikátní analýze sloves, formulované jako sémantické formule, která slovesné významy dekomponovala jako konfigurace elementárních rysů, viz Daneš (1971). Na tuto teorii jsme pak navázali její reformulací v podobě teorie mikrosituací (Grepš – Karlík 1998). Co je důležité, je, že tato teorie je stále aktuální, protože řeší zase problém, který řeší intenzivně současné gramatické teorie, totiž (v jejich terminologii) analýzu neakuzativních, neergativních, tranzitivních a ditranzitivních sloves. Daneš šel ještě dál a usouvztažnil sémantické formule a gramatické větné vzorce. Ty představovaly gramatickou reprezentaci syntakticky relevantních sémantických rysů sémantických formulí, a hlavně: byly pokusem gramatické větné vzorce „nemít zadarmo“, ale odvodit je pravidly z nějaké jiné struktury. Daneš sice nikdy nepřijal projekt chomskyánské generativní gramatiky jako poznávání jazyka jakožto stavu mysli, ale sdílel s ní (pokus o) rozlišení struktury jako reprezentace a struktury jako derivace. Derivaci přitom chápal jako operaci, která ze struktury A pravidly {a ...x} vytvoří strukturu B.

Konfese (a) jubilanta přímo vedla od analýzy věty k větším syntaktickým strukturám, zahrnujícím analýzu „dvojic vět“ v projektu popisu „souvětí“ (Daneš 1977), analýzu vybraných spojek a s nimi kookurujících adverbíí v těchto „dvojicích vět“ (publ. souborně v Daneš 1985), ukazující dělbu práce mezi sémantikou a pragmatikou, i analýzu textu (Daneš 1968). Koreferenční vztahy v textu, k nimž měla a stále ještě má právě jen funkční gramatika komplexní přístup (viz stále vlivná koncepce Halliday & Hasan(ová) 1976) a pro jejichž analýzu má funkční gramatika schopnost vytvořit nástroje, a teorie aktuálního členění, kterou Daneš dobře znal a sám i rozvíjel, vyústily ve formulování světově unikátní teorie tematických posloupností v textu, teorie dosud, pokud vím, nepřekonané.

Ve výčtu toho, jakými tématy a které lingvisty Pan lingvista František Daneš v gramatologii inspiroval nebo přímo ovlivnil, by bylo možné dále pokračovat; základní krédo, k němuž se při výzkumu češtiny „od věty k textu“ dopracoval, je viditelně přítomno ve všech jeho pracích od poloviny 80. let. Sám mám tu drzost, že prof. Daneše pokládám za svého učitele, byť vzhledem k tomu, že jeho působištěm byla vždy Letenská ulice v Praze a mým brněnská univerzita, ať se jmenovala tak nebo onak a sídlila tam nebo onde, bohužel uči-

tele nepřímého, a ono danešovské základní krédo jsem přijal za vlastní (a nejen já). Daneš poznal, že jazyk je hierarchizovaný systém s centrem a periferií, který má tu vlastnost, že čím je jazyková rovina hierarchicky nižší (méně komplexní), tím více vykazuje systémových pravidelností, a čím je rovina vyšší (více komplexní), tím více ukazuje vztahy, které jsou systémově méně pravidelné, spíše než zákonitosti tu platí salience. A odvodil z toho, že má-li být popis jazyka empiricky adekvátní, strukturalistická elegance popisu včetně jeho formalizace se dá očekávat právě jen na těch nižších rovinách a na rovinách vyšších už je třeba počítat s popisem používajícím výrazy jako *typicky*, *nejsou-li jiné důvody*, *ve vhodném diskurzu* apod. A uvědomíme-li si teď, že k tomuto poznání dospěl strukturalista, má pro další směřování lingvistické teorie význam dvojnásobný. Budete-li, pane profesore, tento příspěvek číst, věřte, že jako Váš žák Vaše krédo nejen plně sdílím, ale snažím se ho předávat i svým žákům. Děkuji Vám za vše a hodně zdraví!

LITERATURA

- ČMEJRKOVÁ, S. – DANEŠ, F. – SVĚTLÁ, J. (1999): *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda.
- ČMEJRKOVÁ, S. – HOFFMANNOVÁ, J. – HAVLOVÁ, E. (2010): *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum.
- DANEŠ, F. (1957): *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha: Nakl. Československé akademie věd.
- DANEŠ, F. (1964): *Malý průvodce po dnešní češtině*. Praha: Orbis.
- DANEŠ, F. (1964a): A three-level approach to syntax. *TLP* 1, 225–240.
- DANEŠ, F. (1968): Typy tematických posloupností v textu (na materiále českého textu odborného). *Slovo a slovesnost* 29, 125–141.
- DANEŠ, F. (1971): Pokus o strukturní analýzu slovesných významů. *Slovo a slovesnost* 32, 193–207.
- DANEŠ, F. (1977): Zpracování souvětí v nové mluvnici češtiny. Námět k dalšímu promýšlení a rozpracování. *Slavica Slovaca* 12, 241–251.
- DANEŠ, F. (1985): *Věta a text*. Praha: Academia.
- DANEŠ, F. (1999): *Jazyk a text I. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše*, část 1 a 2. Praha: Univerzita Karlova.
- DANEŠ, F. (2000): *Jazyk a text II. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše*. Praha: Univerzita Karlova.
- DANEŠ, F. (2009): *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum 2009.
- DANEŠ, F. – HLAVSA, Z. a kol. (1981): *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- DANEŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z. (1987): *Mluvnice češtiny 3. Skladba*.
- DANEŠ, F. a kol. (1997): *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia.

DRESSLER, W. U. (2014): In Celebration of Prof. Daneš's 95th Birthday. *Slovo a slovesnost* 75, 227.

ESČ (2002): KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakl. Lidové noviny.

GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*, Olomouc: Votobia.

HALLIDAY, M. A. K. – HASAN, R. (1976): *Cohesion in English*, London: Longman.

LOUCKÁ, P. (1999): Mladší bratr staršího bratra. *Vesmír* 78, 416.

NEJEDLÁ, A. – PAPCUNOVÁ, J. (2010): Bibliografie Františka Daneše za léta 1947–2009. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová (eds.), *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*, Praha: Karolinum, 515-540.

PALKOVÁ, Z. (2014): Fonetická zastavení Františka Daneše. *Slovo a slovesnost* 75, 227–230.

POTTS, CH. (2005): *The Logic of Conventional Implicatures*. Oxford University Press.

ŠTÍCHA, F. (2009): František Daneš devadesátiletý. *Vesmír*, 6, 367.

GRANTOVÁ PODPORA

Studie využívá výzkumů v rámci projektu P406/11/0294 *Nový encyklopedický slovník češtiny online (Enc-Czech online)*, financovaného GA ČR.

Staročeské lexémy *nemoc*, *neduh* a *nedostatek* – jejich sémantická a gramatická charakteristika

Alena M. Černá

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

alenacerna@ujc.cas.cz

Old Czech Lexemes *nemoc* (disease), *neduh* (ailment), and *nedostatek* (deficiency) – Semantic and Grammatical Characteristics

ABSTRACT: Disease in its general is in contemporary Czech most frequently denoted by lexemes *nemoc*, *neduh*, and *choroba* (illness). *Nemoc* and *neduh* have been part of the Czech lexis since the earliest periods; the expression *choroba* has its origins in the National Revival era. In Old Czech, the third most frequented lexeme is *nedostatek*. The material base for Old Czech lexemes analysis comes from the Old Czech text database (Old Czech Corpus) accessible in the Vokabulář webový application (<http://vokabular.ujc.cas.cz>). Special attention is paid to collocations of these lexemes, terminological (medical) collocations in particular, or to expressions with a potential to enter into this type of collocations. The most frequent collocation patterns are N + Adj; N + preposition *v* (*in*), *na* (*on*), *po* (*on*) + Nloc; N + Ngen and N + *ot* (*caused by*) + Ngen. The lexeme present in the greatest number of syntactic patterns is *nemoc*, then comes *neduh*, and finally *nedostatek* with the smallest collocational potential. Collocation categories are distinguished above all by denoting the ailing body part (e.g. *head: nemoc hlavní, nemoc v hlavě, nemoc hlavy*). Another category involves denotation of the disease origins (e.g. *heat*), following the N + Adj (*nemoc horká*) or N + Ngen with a preposition (*nemoc ot horkostí*). The analysis confirms that the expression *nemoc*, referring to non-health in general, is within both Old and Modern Czech lexis the one most firmly embedded.

KEY WORDS: Old Czech, diachronic corpus, collocation, medical terminology

KLÍČOVÁ SLOVA: stará čeština, diachronní korpus, kolokace, lékařská terminologie

Preference v souvýskytu aktantů u českých substantiv mluvení

Veronika Kolářová

Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Praha

kolarova@ufal.mff.cuni.cz

Preferences in co-occurrence of participants modifying Czech nouns of communication

ABSTRACT: Czech nouns of communication can mostly be modified by three participants, Speaker, Information and Addressee. These participants can be expressed by various forms but only some of them can be combined with each other. We search for frequencies of selected combinations of participants modifying several types of nouns of communication in subcorpora of the Czech National Corpus. We compare them with frequencies of similar combinations of participants modifying a sample of nouns of exchange and provide a quantitative analysis of them. The two semantic classes considerably differ in frequencies of combinations including Agent (Speaker of nouns of communication, Posesor 1 of nouns of exchange). While Agent is deleted in almost all occurrences of nouns of exchange, it is comparably frequent as Information in occurrences of some types of nouns of communication. We confirm our hypothesis that Agent plays an important role in valency behaviour of nouns of communication.

KEY WORDS: co-occurrence of participants, nouns of communication, quantitative analysis, semantic roles, valency

KLÍČOVÁ SLOVA: kvantitativní analýza, sémantická role, souvýskyt aktantů, substantiva mluvení, valence

K jednomu typu vedlejších vět podmětových a k jejich vztahu k relativnímu a absolutnímu času

Marta Koutová

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

koutova@ujc.cas.cz

On One Type of Subordinate Subject Clauses and their Relation to the Absolute and Relative Tense

ABSTRACT: The article looks into the competition of the absolute and relative tense in the dependent clauses introduced by adjectival predicates with the meaning of evaluation (*bylo* + adjective). In the linguistic literature, it was so far argued that these clauses can only have relative tense if an evaluator expressed by a noun or pronoun in the dative is (or, may be) included. However, on the basis of corpus analysis, the author of the article found out that the relative tense in these sentences occur in many other cases as well.

KLÍČOVÁ SLOVA: vedlejší věta podmětová, vedlejší věta obsahová, absolutní čas, relativní čas

KEY WORDS: subordinate subject clause, subordinate content clause, absolute tense, relative tense

Koordinace versus determinace (Forma nebo význam?)

Jarmila Panevová

Ústav formální a aplikované lingvistiky, Matematicko-fyzikální fakulta

UK, Praha

panevova@ufal.mff.cuni.cz

Coordination vs. Subordination (Form or Meaning?)

ABSTRACT: In the present paper two pairs of terms and notions are discussed as for their benefit to syntactic studies. The notions of coordination and subordination with their counterparts the parataxis and hypotaxis are studied in relation to the domain of the linguistic meaning and to the domain of language form, respectively. The asymmetry between them is studied on selected data of Czech. Czech constructions classified in Czech syntactic handbooks as hypotactical forms of coordination are analyzed. In the syntactic structure of *Otec s matkou odjeli do lázní* [Father with mother went to the spa] the possible plural agreement of the predicate demonstrates a hypotactical patterning of the coordination between father and mother. The “false” subordinated clauses are presented as the other example of the hypotactic coordination. On the other side, the nominal constructions introduced by the expressions *místo* [instead of], and the ambiguous expression *kromě* [beside/with exception] are excluded from the domain of asymmetry and the proposal to classify them as specific types of adverbials (a substitution, an addition, and an exception) is formulated.

KEY WORDS: Coordination, determination, hypotaxis, parataxis, asymmetry between form and function, „false“ subordinated clauses, substitution, addition, exception.

KLÍČOVÁ SLOVA: koordinace, determinace, hypotaxe, parataxe, asymetrie mezi formou a významem, „nepravé“ věty vedlejší, substituce, adice, výjimka.

Názvy dokumentů – aspekt slovotvorný

Miloslav Vondráček

Univerzita Hradec Králové / Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

miloslav.vondracek@uhk.cz / vondracek@ujc.cas.cz

Titles of Documents – the Word-Formation

ABSTRACT: The article presents a survey of the word-formation means used for the derivation of titles of documents. The focus is placed on the relationship between the semantic motivation and formal founding. The text tries to capture the extent of analogy of word-formation processes on the background of the relationship of langue and parole.

KEY WORDS: derivation, suffix, motivation, founding

KLÍČOVÁ SLOVA: derivace, sufix, motivace, fundace

Výklady o pravopisu v korpusových mluvnících češtiny

Cvrček a kol.: Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a jak se mluví. Praha: Karolinum, 2010, 353 s.

Štícha a kol.: Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, 974 s.

Robert Adam

ÚČJTK FF UK v Praze

Robert.Adam@ff.cuni.cz

V současné době jsou na světě první dvě komplexní díla, jimiž česká gramatografie vstoupila do korpusové éry: *Mluvnice současné češtiny 1* (Cvrček a kol. 2010, dále MSČ1) a *Akademická gramatika spisovné češtiny* (Štícha a kol. 2013, dále AGSČ). Obě mluvnická kompendia obsahují kapitolu o pravidlech pro označování jazyka písmem. Tato pravidla sice nejsou součástí gramatické stavby přirozeného jazyka, avšak úzce s ní souvisejí, a laická veřejnost dokonce mezi pojmy „gramatika“ a „pravopis“ v podstatě nerozlišuje; proti zařazení příslušných kapitol do mluvnic tedy lze sotva co namítat. Avšak právě ta skutečnost, že pravopisná pravidla na rozdíl od pravidel gramatických mají povahu umělé struktury, osvojované v rámci systematicky vedené výuky a autoritativně kodifikované, představuje pro korpusově založené popisy problém, s nímž se autoři dřívějších mluvnic vyrovnávat nemuseli. Problém se týká všech grafických jevů, u nichž se úzus, reprezentovaný korpusy, rozchází s onou autoritativní kodifikací a za ní se skrývajícím systémem. V této recenzi se chceme zamýšlet nad pravopisnými výklady obou gramatik, a zejména se přitom soustředíme na to, jak je v nich řešen zmiňovaný problém.

V MSČ1 je příslušná kapitola zařazena na konec svazku, pokrývá v zásadě všechny základní oblasti pravopisu a nese název *Psací soustava*. Autor kapitoly a zároveň hlavní autor celé mluvnice V. Cvrček si tento termín vypůjčil od Z. Starého (1992). Cvrčkovy důvody pro opuštění vžitého termínu *pravopis* jsou ryze ideologické (tento výraz budiž chápán jako popisný, beze všech eventuálních negativních konotací): termín *pravopis* totiž „předpokládá, že některé jevy

jsou správné a jiné špatné“ (MSČ1: 317), zatímco v Cvrčkově pojetí existují pouze jevy obvyklejší a jevy méně obvyklé. Vedle této teze tvoří druhý základní axiom tohoto pojetí primárnost mluvené komunikace a odvozenost komunikace písemné, a to nejen na rovině segmentální, nýbrž na rovině celého komunikátu: na s. 317–318 se čtenář dočte hned třikrát, že se písmem zachycují „mluvené projevy“. Mluvená čeština má přitom v autorových představách zpravidla podobu češtiny obecné. To se v kapitole o pravopisu projevuje přinejmenším na třech místech: a) tvrzením, že v mluvené češtině se psané *y* vyslovuje [ej] (s. 321) – na jeho neudržitelnost upozornila už J. Vojtová (2011: 150–151); b) fantasmagorickými kombinacemi koncovek v tabulce na s. 322: např. podle příkladu *mladí muži, domy, ženy a kuřata byli prohlíženi(i/y)* je možné (nad tabulkou se dokonce píše o zákonitostech) kombinovat tvar *mladí* v přívlastku s tvarem *prohlížený* v přísudku, kdežto moravský tvar *prohlížení* jako by neexistoval (poslední řádek tabulky obsahuje mj. kombinaci *mladá kuřata byly prohlížena* apod.); c) cíleným výběrem slohově nižších tvarů v příkladech ilustrujících grafické jevy (*čeledě, pane Fiala* aj.).

Problém rozporu mezi územ a kodifikací v oblasti pravopisu řeší MSČ1 na první pohled rázně: popřením existence kodifikace (o *Pravidlech českého pravopisu* se v kapitole píše jedinkrát, a to v minulém čase) a vyzdvižením běžného úzu. Ve skutečnosti však vztah této mluvnice k pravopisné kodifikaci ani k úzu zdaleka není tak jednoduchý.

Obsah kapitoly o psací soustavě je kupodivu silně závislý na obsahu odmítnuté kodifikační příručky, dokonce do té míry, že jsou v ní po jejím vzoru obsaženy i pasáže, které se vůbec nezabývají pravidly zápisu, nýbrž mluvnickými jevy (např. odvozováním adjektiv příponou *-ský*). Překvapivé je i to, že v některých případech MSČ1 popisuje pravidla stanovená kodifikací a zamlčuje, že se od nich úzus v nezanedbatelné míře odchyluje – to se týká např. předložkových názvů ulic. Na druhé straně narazí čtenář v MSČ1 i na výklady, které se neopírají ani o kodifikaci, ani o úzus. Jako příklady jmenujeme jednak explicitně (byť v závorkách) uvedenou možnost na konci přímé řeči před rámcovou větou klást před koncové uvozovky tečku (s. 331), jednak formulaci „Na začátku slova se téměř bez výjimky píše písmeno *ú*“ (s. 324): ve skutečnosti se s *ú* na začátku běžně nepíše slovo žádné a onou výjimkou jsou v korigované tištěné češtině leda překlapy. Obě místa se implicitně snaží popřít soulad úzu s kodifikovanou normou a narušit ustálenost *psací soustavy*.

Prakticky na každé straně recenzované kapitoly se nachází zjevná věcná chyba nebo nepřesnost. Na s. 318 scházejí v inventáři českých grafémů písmena *Á* a *á*, popř. též *CH* (*VŠCHT*) a *Ů* (*PRŮJEZD ZAKÁZÁN*); na téže straně jsou *rozdělovací znamínka* rozdělena na uvozovky, apostrof a *interpunkce* a v poslední jmenované skupině je uveden i spojovník, zatímco závorky jsou odsunuty do množiny znaků matematických. Na s. 320 se píše opakovaně o skupinách *di, ti, ni a dě, tě, ně*, ač v příkladech se správně uvádějí i slova/tvary se skupinami *dí,*

tí, ní. Na s. 322 se u shody s několikanásobným podmětem zavádí pravidlo přednosti maskulina inanimata před femininem, které ale nemá možnost se projevit, neboť oba rody vedou k psaní *-y* v přísudku. Na s. 323 je dvojice *zapomněl-zapomene* uvedena jako příklad u pravidla, podle něhož se píše *-mně-* ve slovech, jejichž příbuzná slova mají *-mn-*; *zapomene* je ovšem tvar téhož lexému jako *zapomněl*, ne slovo příbuzné, a skupinu *-mn-* neobsahuje. Na s. 324 je pravidlo o psaní *ú* „na hranici mezi předponou a kořenem“ ilustrováno mj. výrazy *troj-úhelník*, *spolu-účast* a *sebe-úcta*, v nichž první komponent nemá povahu předpony. Na s. 325 je uvedeno, že slova vzniklá „spojením předložky z s přídavným jménem, příslovcem nebo předložkou“ se píše se *z-*, ale mezi příklady je nejen *zdaleka*, nýbrž i *zpravidla*, *zčásti*, *zpočátku*, v nichž se původní předložka z spojuje se jménem podstatným; psaní *z* ve slově *zhruba*, ve skutečnosti utvořeném zcela analogicky jako *zdaleka*, je však vykládáno jako „víceměně tradiční, bez opory v nějakých obecných zákonitostech“. Na téže straně se rozlišují adjektivní komparativy utvořené „příponami *-ší* a *-čť*“, zatímco na straně následující se píše o „koncovce *-čť*“ – ve skutečnosti jde o tvoření koncovkou *-í* od adjektiv na *-k(y)*, při němž se *k* mění v *č*. Na s. 327–328 najdeme popis psaní zdvojených souhlásek, v němž se nepřihlíží k výslovnosti: resp. nad tabulkou se píše, že zdvojování písmen na hranici jednotlivých částí slova „se často nevyslovuje“ (s. 327), ale tabulka obsahuje valnou většinou slova, v nichž se vyslovují obě hlásky. Uvádění vyslovovaných i nevyslovovaných zdvojení vedle sebe bez komentáře a bez rozlišení je ukázkou primitivního způsobu práce s korpusem, který přináší bezcenné výsledky (kdo hledá v mluvnické informaci, zda nebo proč se ve slově *poloostrov* píše dvě *o* vedle sebe?). Na s. 329 je pravidlo o nepsaní čárky mezi „členy příslovečných určení nestejného druhu“ ilustrováno příklady *hodně pomalu* a *včera večer*; v druhém jmenovaném příkladu však oba výrazy vyjadřují čas. Na s. 330 je psaní dvojtečky před výčtem ilustrováno příkladovým souvětím, v němž je dvojtečka motivována ve skutečnosti tím, že mezi větami je apoziční vztah se specifikacním sémantickým odstínem. Na s. 331 se vlastní jména definují jako „prostředky, kterými označujeme konkrétní jedince (jednotliviny) odlišné od ostatních jedinců dané třídy charakteristickými vlastnostmi“ – ale vlastní jména jsou jednotlivcům přiřazena bez ohledu na jejich vlastnosti, kdežto charakteristické vlastnosti rozhodují naopak o zařazení jednotlivce do třídy, a tedy o jeho označení apelvativem. Atd. atd.

J. Vojtová (2011: 150) upozornila na to, že výklady MSC1 o psací soustavě vycházejí tu z pozice čtenáře, tu z pozice pisatele. Nutno dodat, že pozice pisatele je sama o sobě nejednotná: radí-li se ve výkladech o shodě psát *-i* mj. tehdy, „nedá-li se rod jednoznačně určit“, jde o pisatele, který neví přesně, o kom píše, tedy nejspíš o korektora. Svěrázná je pozice špatně slyšícího pisatele, která se projevuje na s. 327: ve slovech jako *bystrcký* nebo *mudrctví* podle MSC1 „rozdíl mezi *-ský* a *-cký* nemusí být slyšet, psaní *c* zde má historické důvody, a musíme si ho proto pamatovat“. Psaní *bystrcký*, *mudrctví* ovšem není žádná historická

anomálie, nýbrž výsledek zcela pravidelné derivace (*mudrství by pak mohl být leda aktualizací výraz pro absolutorium všeobecného lékařství).

V závěru kapitoly, na s. 335, MŠČ1 opakuje hned několik tvrzení uvedených již na předchozích stranách (tu zcela identickými větami, tu formulacemi změnami). Jedno z nich se týká nepravidelnosti psaní slov *výjimka*, *jméno* aj. MŠČ1 tu navazuje na kritiku z pera P. Sgalla (Sgall 1994), s nímž sdílí mnohá ideologická východiska. *Výjimka* však není psaní poplatné „dřívější podobě slova“, nýbrž odpovídající jeho dnešní běžné kultivované výslovnosti. O tom, že totožně platí o psaní slova *jméno*, se dokonce lze přesvědčit v psaných korpusech srovnáním frekvence kolokací *ve jménu/ě* vs. *v jménu/ě*, *se jménem* vs. *s jménem* apod. Ideovou návaznost na Z. Starého (1992) lze vypořádat nejen z převzetí termínu *psací soustava*, nýbrž i z poznámky o větách typu *Ty mladý mužský už přišli/y*. Zatímco pro Z. Starého to byl teoretický problém české psací soustavy, podle MŠČ1 v takových větách „pravopisný úzus kolísá (hlavně v Čechách)“. Kolik asi dokladů takových vět Český národní korpus obsahuje – a jak poznat, kolik z nich bylo napsáno v Čechách? Nové není ani tvrzení závěrečné podkapitoly, že „česká psací soustava je rozkolísávána periodickými úpravami pravopisu, což se projevuje nejen na úzu pisatelů starší generace, ale také na rozdílných edicích knih klasických autorů“ (s. 336). Pisatelé starší generace zpravidla píšou tak, jak se to naučili ve škole, na jejich úzu se tedy úpravy pravopisu v podstatě neprojeví; a odstranit rozdílnost edic klasických děl rozhodnutím v oblasti regulace pravopisu by bylo možné jedině tak, že by se pravopis zakonzervoval jednou provždy, tzn. že by se reguloval silněji než dnes. Teze, že nedokonalé zvládnutí psací soustavy nemá být chápáno jako znak nevzdělanosti, „neboť pouhá znalost psací soustavy automaticky neznamená, že pisatel je schopný stylista“ (s. 336), je logicky vadná a spojka *neboť* do ní nepatří. Doufejme, že i V. Cvrček by dával z čtyř možných kombinací přednost pisatelům, kteří umně stylizují a zároveň pravidla psací soustavy zvládají.

Ideologie, na níž je pojetí MŠČ1 postaveno, se v oblasti pravopisu mívá se sociální praxí. V pravopise totiž většinou uživatelů češtiny o správnost jde. Při psaní *nepoužíváme pravidelnosti*, jak se nám snaží namluvit MŠČ1 (s. 318), nýbrž *dodržujeme* skutečnou, autoritou formulovanou a zaznamenanou a sociální praxí vyžadovanou i přijímanou *pravidla*. Ovšemže někdy některá z nich naopak nedodržíme, ale od korpusové mluvnické bychom čekali popis toho, která, kdy a v ideálním případě i proč. Místo toho nás MŠČ1 zkusí přesvědčit, že není co nedodržovat.

AGŠČ chápe pravopis jako soubor pravidel, která „(uměle a autoritativně) určují, jak zvukové útvary řeči zapisovat graficky písmeny a jak tok řeči v grafickém zápisu segmentovat interpunkčními znaménky“ (Štícha a kol. 2013: 13). Kapitola věnovaná pravopisu (podle údajů uvedených v knize je autorkou I. Svobodová ve spolupráci s vedoucím autorského kolektivu F. Štíchou) je umístěna hned za úvodními obecnými výklady o jazyce, nese název *Vybrané ka-*

pitoly z pravopisu a skutečně neobsahuje komplexní popis pravopisných pravidel, nýbrž popis výběrový. To je věc těžko pochopitelná, zvláště když čtenář ví, že kolektiv vedený F. Štíchou vydal ještě před komplexní gramatikou obsáhlý svazek vybraných, podrobně zpracovaných kapitol (Štícha a kol. 2011). Uživateli gramatiky má po našem soudu plně právo očekávat, že když už se kniha-mluvnice zabývá i pravopisem, nebude si z něj „vyzobávat“ jen některá témata, notabene bez zdůvodnění. Stejně udivující je pořadí pravopisných oblastí, jimž se *Vybrané kapitoly z pravopisu* věnují: velká počáteční písmena, slova přejatá, interpunkční čárka, hranice slov v písmu a až na konci několik jevů ze základní oblasti označování hlásek písmeny v slovech domácích.

Vedle výběrovosti má pravopisná kapitola AGSČ ještě jeden zásadní nedostatek: neodlišuje popis úzu od popisu kodifikace, čímž váhu obou oslabuje. U některých jevů, u nichž se úzus od kodifikace poměrně často odchyluje, je v kapitole popisován úzus (např. označování kvantity v přejatých slovech, psaní čárky u vět závislých na částici *možná* aj.), u jiných kodifikace (psaní čárky před spojkou *a*, psaní čárky před spojkou *jako*). Velmi nešťastné pak je, když se mluvnice kladně vyjadřuje o způsobu zápisu, který není ani v souladu s *Pravidly českého pravopisu*, ani obvyklý: jde o velké písmeno v názvech akcí obsahujících místo určení (**Olympijské hry v Naganu*). Také o psaní *vánoce*, které je v rozporu s platnou kodifikací a v úzu je výrazně menšinové, AGSČ výslovně tvrdí, že není chybné (s. 45).

Pravopisná kapitola AGSČ stanovuje některá pravidla, která lze stěží považovat za vhodná. Na některá, která pravopisnou soustavu zbytečně komplikují, bychom tu rádi upozornili. Tak na s. 37 se uvádí, že zkrácený název instituce je možno pokládat za název zástupný a psát ho s velkým počátečním písmenem (ve zprávě *Ministerstva*) – podle našeho názoru je to však přípustné leda tehdy, pokud byl už dříve v témž textu uveden název plný. Na s. 41 se stanovuje zvláštní pravidlo pro psaní počátečního písmena v „názvech klášterů“ – spojení typu *b/Břevnovský klášter* však vlastními jmény nejsou a není žádný důvod, proč by se *břevnovský klášter* měl psát jinak než např. *břevnovská radnice*. Podstata propriálnosti rozhodně netkví ve významnosti pojmenovávaného jevu, jak se naznačuje na s. 37–38. Mylně je podle našeho názoru zdůvodněno nepočesťování slov *laser* a *baseball* tím, že skupina *-ej-* je signálem nespisovnosti (s. 47): jsou snad nespisovná slova *stejný, rejsek, kolej* amnj.?

Zvláštní zmínku zasluhují pasáže o volném a těsném přívlastku: Těsný přívlastek ve skutečnosti není přívlastek „pro smysl věty podstatný“ (s. 55) nebo vzhledem k významu věty nutný (s. 56), nýbrž přívlastek restriktivní, omezující extenzi řídicího substantiva. Rozlišování volného a těsného přívlastku je jediným grafickým jevem, u něhož AGSČ vyslovuje explicitní nesouhlas s kodifikací (s. 56), neříká však, zda by dosavadní pravidlo mělo být nahrazeno psaním čárky u obou typů přívlastku, nebo zavedením volnosti. Je pozoruhodné, že hned na následující straně táž mluvnice vyjadřuje podporu rozlišování postupně roz-

výjejícího a několikanásobného přívlastku vyjadřujícího změnu (*jiný větší pozemek* vs. *jiný, větší pozemek*): vždyť touž rozlišovací funkci mívá i čárka u přívlastku volného vyjadřujícího změnu (*jiná postava pomalu se blížící* vs. *jiná postava, pomalu se blížící*).

Pravidlo kladení čárky mezi zdůrazňovací částici a spojku je na s. 52 formulováno pouze pro spojku *když*, třebaže částicemi bývají zdůrazňovány i jiné spojky, např. *pokud*. Na s. 60 popisuje AGSČ neexistující rozpor mezi územ a kodifikací: důsledkový poměr mezi hlavními větami (ve skutečnosti ovšem stejně tak i mezi souřadně spojenými větami vedlejšími) se podle ní často nesignalizuje čárkou, pokud je vyjádřen spojkou *a* (*Spadl a zranil se na hlavě*). V příkladovém souvětí však věty nejsou spojeny v poměru důsledkovém, nýbrž slučovací s významem časové posloupnosti. Pokud lze významový vztah mezi větami chápat (a stylizovat) různě, jako je tomu v uvedeném souvětí, je to právě čárka před spojkou *a*, nebo její absence, čím může pisatel signalizovat, který ze vztahů volí. Pravidlo pro kladení čárky u přechodníkových konstrukcí je na s. 58 stanoveno jinak než v *Pravidlech českého pravopisu* a neodpovídají mu ani příklady.

Výklady pravopisné kapitoly AGSČ jsou přehledně strukturovány a jsou doprovázeny množstvím příkladů. Tu a tam se však v příkladech objeví chyby; závažné jsou obzvláště chyby v ilustrovaných jevech: nepatřičné velké *M* ve spojení *statutární Město Plzeň* (s. 41); dva větné celky, v nichž je výraz *i* částicí, v rámci ilustrace pravidel pro psaní čárky před spojkami *a*, *i*, *ani* (s. 60 a 61); dva příklady spojení neslučitelných a do kontrastu kladených alternativ, u nichž by měla být psána čárka před spojkou *či*, uváděné bez čárky v rámci ilustrace poměru slučovacího, resp. eventualitního (s. 62). Na s. 73 jsou uvedena dvě souvětí jako příklad dvojí shody v druhé větě, je-li v první větě podměttem kvantifikátor; v prvním souvětí je však shoda podle formy zvolena chybně (*na dvě stě žáků vyrazilo..., aby demonstrovaly* místo správného *...demonstrovalo*), v druhém je dvojí shoda omylem uvedena už v první větě (*tisíce lidí vyrazily/vyrazili*).

Výklady o pravopisu v AGSČ jsou bohužel plně překlepů, slovních záměn a chyb ve vlastních jménech (např. v druhé složce názvu *Bádensko-Würtenbersko* jsou hned dvě). U příkladů není sjednocen způsob vyznačování, místy ani uvnitř jediného výčtu (s. 44, s. 66). Kuriózní je opakovaně uváděná zkratka *PSC*, která má označovat pravopisnou příručku a která je nejspíš důsledkem nevypnuté funkce automatických oprav v textovém editoru při textaci kapitoly. Redakci by zasloužila i struktura textu – položky strukturovaných výčtů bývají nestejnorodé a uvádějí se někdy s chybnou syntaktickou návazností na položku nadřazenou (např. hned na začátku kapitoly na s. 35).

Korpusový výzkum přináší i v pravopise cenná, staršími metodami nedosažitelná zjištění o úzu. Zároveň však komplexní, široké veřejnosti určený popis toho, jak píšeme, resp. jak jsou psány veřejné tištěné texty, nemůže zastírat, že se grafická stránka těchto textů řídí poměrně autoritativní kodifikovanou normou. Kombinovat deskripci úzu s deskripcí kodexu výběrově, jak to činí AGSČ, však není z hlediska uživatele o nic lepší než působení kodexu popírat, jak to dělá MSČ1. Důkladné a důsledné srovnání toho, jak se podle autorit psát má, s tím, jak se ve veřejném diskursu skutečně píše, a interpretaci tohoto srovnání nám korpusové gramatiky češtiny zatím stále dluží.

LITERATURA

- CVRČEK, V. a kol. (2010): *Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1999): *Pravidla českého pravopisu. Školní vydání včetně Dodatku*. Praha: Fortuna.
- SGALL, P. (1994): Lingvistický pohled na český pravopis. *Slovo a slovesnost*, 55, 168–177, 270–286.
- STARÝ, Z. (1992): *Psací soustavy a český pravopis*. Praha: Karolinum.
- ŠTÍCHA, F. a kol. (2011): *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia.
- ŠTÍCHA, F. a kol. (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- VOJTOVÁ, J. (2011): Psací soustava. In: P. Kosek, M. Křístek, K. Osolobě, J. Vojtová, M. Zíková: První korpusová mluvnice češtiny. *Naše řeč*, 94, 150–151.

Jana Bílková: Tautologie a kontradikce v češtině

Bílková, Jana: Tautologie a kontradikce v češtině. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2013, 184 stran.

Vojtěch Veselý

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

vvesely@ujc.cas.cz

Monografie J. Bílkové se věnuje dvěma typům vět s exponovanou logickou formou: tautologiím (*Jistota je jistota*) a kontradikcím (*To je i není pravda*).

V první kapitole autorka stručně shrnuje, jak k tautologiím a kontradikcím přistupuje logika a analytická filozofie. Tautologie je definována jako „taková větná (syntakticko-lexikální) konstrukce, která je na základě své logické formy nutně pravdivá“ (s. 9). Na rovině explicitně řečeného má věta nulovou informační hodnotu, její skutečný (mluvčím zamýšlený) význam je jen implikovaný. Adresát jej může dekódovat pouze při zohlednění mimojazykových faktorů. Kontradikci autorka definuje jako „afirmativně-negační tvrzení, jehož logická forma implikuje spor“ (ibid.). Pro kontradiktorické výroky platí, že z pravdivosti jednoho vyplývá nepravdivost druhého (a naopak). Konjunkce kontradiktorických výroků (*X je živé a není živé*) je nutně nepravdivá, jejich disjunkce (*X je živé, nebo není živé*) je nutně pravdivá, tedy tautologická. V této souvislosti je vhodné si položit otázku, jak pravdivostní hodnotu tautologie, resp. kontradikce ovlivňuje tzv. selhání presupozice (*presupposition failure*). V logice se obvykle presupozice vymezuje jako výrok, jehož pravdivost je nutnou podmínkou k tomu, aby věta mohla být hodnocena jako pravdivá, nebo nepravdivá. Pokud presupozice selže (není pravdivým výrokiem), nelze větě přidělit pravdivostní hodnotu.¹ Pokud je např. věta *Můj bratr je můj bratr* realizována v situaci, v níž

---

¹ Uvedené pojetí, reprezentované např. pracemi G. Fregeho (1892) a P. Strawsona (1950), se označuje jako trivalentní. Pracuje se v něm se třemi pravdivostními hodnotami: 1 (pravda), 0 (nepravda) a „undefined“. V bivalentní logice selhání presupozice – nepočítáme-li tzv. externí negaci – nezpůsobuje nedefinovanost výroku, ale jeho nepravdivost (srov. B. Russel 1905).

mluvčí bratra nemá, existenční presupozice spuštěná posesivním zájmenem není pravdivým výrokem. Podle J. Bílkové jsou tautologie pravdivé na základě své logické formy (srov. definici výše). Jsou součástí této logické formy také presupozice výroku? Může entita, která neexistuje, být totožná sama se sebou? Odpověď na tyto otázky je komplikována nejasností hranic mezi rovinou logiko-sémantickou a pragmatickou, resp. nejistotou, na které z uvedených rovin je vhodné presupozici definovat (srov. Veselý 2014: 11–13). Některé teorie (viz zejm. Heimová 1983) vymezují presupozici jako požadavek, aby příslušná propozice byla zahrnuta v kontextu sdíleném účastníky komunikace. Pokud presupoziční požadavek není splněn, lze kontext akomodovat, tj. „chybějící“ propozici do něj doplnit. Jestliže recipient věty *Můj bratr je můj bratr* neví, že mluvčí má bratra, kontext (kooperativně) akomoduje; obsahem spuštěné existenční presupozice je pak nová informace. To však zřejmě není v rozporu s tvrzením J. Bílkové, že na rovině explicitně řečeného má tautologická věta nulovou informační hodnotu – presupozice jsou stejně jako implikatury vyjádřeny implicitně.

V druhé kapitole knihy jsou představeny různé přístupy k tautologiím a kontradikcím ve světové i české lingvistice. Z toho, že rozsah kapitoly je několikanásobně větší než rozsah kapitoly první, je zřejmé, který přístup je autorce bližší (výslovně je to řečeno v úvodu). Čtenář je seznámen s vlivnými zahraničními popisy pragmatickými (P. Grice, S. C. Levinson, G. Ward a J. Hirschbergová), sémantickými (A. Wierzbická) a „neradikálními“, tj. kombinujícími oba aspekty (B. Fraser, M. Farghal aj.). V závěru kapitoly jsou připomenuty výsledky, kterých v této oblasti výzkumu dosáhla česká lingvistika. Ty jsou, žel, poměrně skromné. O tautologiích a/nebo kontradikcích pojednali např. P. Karlík a M. Grepl, E. Macháčková nebo (ve svých starších textech) J. Bílková.

Ve třetí kapitole J. Bílková představuje formální typologii tautologií a kontradikcí v češtině, založenou na analýze autentických dokladů získaných z korpusu SYN nebo (přímo) z české beletrie. Rozlišeny jsou I. tautologie: 1) nominální (*Obchod je obchod*), 2) verbální: a) identifikační (*Kdo se přihlásí, ten se přihlásí; Až přijde, tak přijde*), b) implikační (*Když nepřijde, tak nepřijde*), c) disjunktivní (*Bud' přijde, nebo nepřijde*), II. kontradikce: 1) verbální (*Tato výtka je i není oprávněná*), 2) nominální (*Jsem šťastná i nešťastná zároveň*).

Ve čtvrté kapitole autorka představuje funkční typologii tautologií a kontradikcí. Rozeznává I. tautologie: 1) evaluativní (*Máma je máma; Pivo je pivo; Kdo umí, umí*), 2) fatalitní (*Co se stalo, stalo se; Až to přijde, tak to přijde*), 3) justifikační (*Rozkaz je rozkaz a poslouchat se musí*), 4) konceptuální (*Holt víra je víra a věda je věda*), 5) koncedační a delegační (*To nevdá. Když nemůžeš, tak nemůžeš*), 6) evazivní (*Tu věc nemůžu nijak komentovat. Přizval jsem si svého znalce, který rozhodl tak, jak rozhodl*), 7) deiktické: a) anaforické (*Jsem rád, že případ skončil tak, jak skončil. Je to potvrzení našich názorů*), b) kataforické (*Premiér Pithart zná zákony této země, a proto udělal, co udělal...*), c) generali-

začnít (*Zajímá mě vždycky, proč člověk jednal, jak jednal*), II. kontradikce: 1) deliberativní (*Ten dům je i není malý*), 2) agregační (*Jak potvrdil květnový výzkum, cizojazyčné slogany v reklamě nám vadí i nevadí*), 3) specifikáčnická (*Vždycky jsem obdivoval, jak Klusákova hudba je i není česká*).²

Autorka vhodně poznamenává, že hranice mezi jednotlivými funkčními typy nejsou ostré ani jednoznačné (s. 117); bylo by podle ní možné vymezovat další a další sémantické podtypy na základě menších a menších sémantických diferencí (s. 86). Totéž lze říci i o dalších lingvistických kategoriích, např. o významových typech příslověčného určení.³ Popis tautologií a kontradikcí je ovšem komplikovanější v tom smyslu, že jednotlivé významy mají povahu implikatur, a nekorelují tedy jednoznačně s jazykovou formou. Je škoda, že se autorka nepokusila významovou typologii propojit s typologií formální, tj. nespecifikovala, jaké významy jsou vyjádřitelné kterými formami.⁴ Pokud žádná omezení toho druhu neplatí, tj. všechny významy jsou v zásadě vyjádřitelné všemi formami, příp. určitá omezení existují, avšak jejich popis z dobrých důvodů nebylo možno podat, bylo, domnívám se, vhodné na tuto skutečnost v textu upozornit.

Pátá kapitola je věnována významovým a funkčním specifikům tautologií a kontradikcí. Autorka se nejprve podrobně zabývá vztahem mezi tautologiemi a frazémy/idiomy.⁵ Zvolené pojetí idiomatičnosti čtenáři na první pohled nemusí být zřejmé. Na s. 87 se mluví o tom, že některé tautologie se častým opakováním ustálily, tj. fixovaly se ve své formě, významu a funkci. Tato ustálenost se nepřímou dávkou do souvislosti s frekventovaností (viz např. tab. na s. 88). Na s. 102 je pak připomenut Čermákův koncept interstratálního frazému (srov. Filippec – Čermák, 1985, s. 220), který je založen na ustálenosti syntaktické struktury, nikoli konkrétní lexikální realizace. Např. frazém *Jistota je jistota* je však uveden v obou skupinách. Zřejmě platí, že všechny tautologie jsou ustálené gramaticky (jsou tedy interstratálním frazémem), ale jen některé z nich jsou fixovány lexikálně-gramaticky (jsou frazémem v tradičním smyslu). Vzhledem k významové vágnosti tautologií není pochopitelně snadné rozhodnout, které

² Formální i funkční typologii tautologií a kontradikcí zde bylo možno podat jen velmi zjednodušeně. Jednotlivé typy autorka v knize podrobně komentuje, ilustruje je příklady zasazenými do kontextu, příp. je člení na dílčí subtypy.

³ Je těžko určit, do jaké míry jsou lingvistické, tj. metajazykové kategorie věrným odrazem kategorií jazykových. Vždy jde zřejmě do jisté míry o teoretické konstrukty.

⁴ U některých významových kategorií způsob jejich vyjádření specifikován je, viz např. kap. o tautologiích kataforických (s. 80).

⁵ Podle F. Čermáka (2002: 139) v zásadě platí, že „analyzuje-li se kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních rysů, mluví se o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů, opravňuje užití názvu idiom“. V tomto textu užívám oba termíny synonymně.

z nich jsou frazémem ustáleným lexikálně-gramaticky. Frekvenční analýza zůstává tedy jedním z mála relativně spolehlivých kritérií.⁶

V dalších částech páté kapitoly jsou tautologie a kontradikce analyzovány z hlediska svých dalších atributů, zejm. implicitnosti, úspornosti a funkčnosti. Z výkladu i příkladů je zřejmé, že implicitnost je obligatorní vlastností těchto struktur. Např. do kontradikce *Ten dům je i není malý* nelze doplnit příslovečné určení zřetele; možné je to jen v případě, že slučovací vztah transformujeme na vztah odporovací: *ten dům je malý pro desetičlennou rodinu, ale není malý pro čtyřčlennou rodinu*. Autorka ukazuje, že tautologie a kontradikce mnohdy neslouží k úhybným komunikačním manévřům, jak je jim mnohdy přisuzováno, ale jsou výrazově úsporným nositelem nejrůznějších významů.

Monografie J. Bílkové obsahuje celou řadu velmi dobrých postřehů. Uvedu alespoň několik z nich: V tautologiích nemůže predikátové substantivum mít formu instrumentálu (s. 51), srov.: *Alena je Alena* × **Alena je Alenou*. Ve verbálních kontradikcích se neuplatňuje záporová shoda (s. 57): *Všichni mají i nemají pravdu* × **Nikdo má i nemá pravdu*. Substantiva v tautologiích a kontradikcích mohou mít různou referenci (s. 115), srov.: *Po smrti manžela jsem se snažila dát synovi všechno, co jsem mohla, ale to víte, táta je táta* (táta referuje genericky) × *Tak to vidíš. Doufala jsem, že to alespoň dneska vydrží bez televize, a zase ne. No jo, táta je táta* (táta referuje individuálně). Na s. 106 autorka konstatuje, že tautologií je možno lhát a naopak kontradikcí lze mluvit pravdu. Naznačená úvaha vyvolává obecnější otázku: jak (ne)pravdivost implikatury ovlivňuje pravdivostní hodnotu celé věty (ať jde o tautologii, kontradikci nebo větu „běžné formy“)? Klasická výroková logika (bivalentní nebo trivalentní) na takovou otázku uspokojivě odpovědět neumí, protože nepracuje s konceptem částečné pravdivosti.

Celkově monografii J. Bílkové hodnotím jako velmi zdařilou. Za nejpřínosnější považuji navrženou funkční klasifikaci českých tautologií a kontradikcí. Autorka v hojné míře navazuje na zahraniční odbornou literaturu (z oblasti logiky, analytické filozofie, lingvistické sémantiky a pragmatiky aj.), nezapomíná však na nutnost pečlivé analýzy autentického jazykového materiálu. Její výklady jsou dobře srozumitelné, přestože se týkají jevu, jehož lingvistický popis je nesnadný. Knihu lze doporučit všem zájemcům o poznávání „tajemství formy“, tedy těch významů, které se ve formě neobrážejí, ale zůstávají v ní zahaleny.

---

⁶ Lze předpokládat, že frekventovanost konstrukce je příznakem její lexikálně-gramatické ustálenosti.

LITERATURA

ČERMÁK, F. (2002): Frazém a idiom. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 139–141.

FILIPEC, J. – ČERMÁK, F. (1985): *Česká lexikologie*. Praha: Academia.

FREGE, G. (1892): Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik*, 25–50.

HEIMOVÁ, I. (1983): On the projection problem for presuppositions. In: D. Flickinger (ed.), *Proceedings of the Second West Coast Conference on Formal Linguistics*. Stanford: Stanford University, 114–125.

RUSSEL, B. (1905): On denoting. *Mind*, 479–493.

STRAWSON, P. (1950): On referring. *Mind*, 320–344.

VESELÝ, V. (2014): *Projekce presupozic v češtině*. Praha, FF UK. Nепublikovaná disertační práce.

Jubilujúci Vladimír Benko – úspešný príbeh informatika v slovenskej jazykovede

Alexandra Jarošová, Bronislava Chocholová

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava
sasaj@juls.savba.sk, bronah@juls.savba.sk*

Zdravý a kypiaci tvorivou energiou sa tohto roku dožíva šesťdesiatky náš kolega a priateľ ing. Vladimír Benko, počítačový a korpusový lingvista, ktorého vďaka čulým pracovným kontaktom veľmi dobre pozná aj česká korpusová komunita.

Vladimír Benko sa narodil 28. 4. 1954 v Liptovskom Mikuláši. Po rokoch strávených v Nitre odišiel študovať Elektrotechnickú fakultu Slovenskej vysokej školy technickej, odbor technická kybernetika, do Bratislavy, kde sa po absolvovaní fakulty zamestnal a kde aj doteraz pracuje a žije.

Výhody počítačového prístupu motivujúceho explicitný opis jazykového systému V. Benko prezentoval v rade prác výskumne orientovaných najmä na oblasť morfológie. Tieto práce majú zásadný význam pre rozvoj počítačového spracovania slovenčiny a ich citovanosť je veľmi vysoká. V roku 1998 vychádza prvá z nich – monografia *Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Morfológia podstatných mien* (spoluautori J. Hašanová – E. Kostolanský) podávajúca formálny opis paradigiem slovenských substantív. S tými istými spoluautormi rozširuje počítačovo orientovaný opis slovenskej morfológie o ďalšie slovné druhy (*Morfológická databáza ohybných slovných druhov na účely počítačového spracovania textov*, 2001). V nadväznosti na to v roku 2004 vychádza autorom práca *Model morfologickej databázy slovenčiny. Počítačové spracovanie jazyka*, v ktorej sa vymedzujú morfológické paradigmy všetkých flektívnych slovných druhov. Uvedené práce využívajú a na ne nadväzujú ako lexikológovia pri tvorbe slovníkov a gramatici, tak aj korpusoví lingvisti pri morfologickej anotácii korpusu.

Výstupy počítačovej a korpusovej lingvistiky nachádzajú uplatnenie v sfére jazykových technológií, s čím súvisí aj orientácia V. Benka na tri oblasti apliko-

vanej lingvistiky, v ktorých sa počítačová podpora prejavuje najvýraznejšie: na lexicografiu, výučbu jazykov a preklad.

Zvlášť záslužné a viditeľné sú jeho aktivity práve v oblasti **lexikografie**. Pri tvorbe slovníkov pôsobí ako správca lexikálnych databáz a lexicografických pracovných staníc a serverov, tvorca editačných a validačných programov, ďalej programov na transformáciu textu do výsledného tlačového formátu, ako aj navrhovateľ rozličných technických (a nielen technických) zlepšení pre všetky slovníky vytvárané alebo aktualizované v Jazykovednom ústave L. Štúra: *Slovník slovenských nárečí* (A–K, 1994; L–Povzchádzať, 2006), *Historický slovník slovenského jazyka* (7 zväzkov, 1991–2008), *Krátky slovník slovenského jazyka* (1997, 2003), *Synonymický slovník slovenčiny* (1995), slovníková časť *Pravidiel slovenského pravopisu* (posledné vydanie 2013). V ostatnom období je to však predovšetkým projekt viacväzkového *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (A–G, 2006; H–L, 2011). Práve vďaka V. Benkovi sa pri tvorbe tohto výkladového slovníka využívajú najmodernejšie počítačové nástroje. Osobitne treba spomenúť programový systém *Word Sketch Engine* spoločnosti Lexical Computing Ltd (Brno a Brighton), ktorý V. Benko úspešne adaptoval na jazykový systém slovenčiny a ktorý slúži riešiteľskému kolektívu *Slovníka súčasného slovenského jazyka* na vyhľadávanie a triedenie jazykových dokladov v jednotlivých verziách a podkorpusoch Slovenského národného korpusu a v interných webových korpusoch. Spolupracuje tiež s vývojárskym tímom spomínanej firmy, kde sa podieľa na testovaní nových verzií systému Sketch Engine.

Na viacerých slovníkových projektoch (jednojazyčných aj dvojjazyčných) spolupracoval aj so Slovenským pedagogickým nakladateľstvom. Z tých významnejších spomenieme *Password – anglický výkladový slovník so slovenskými ekvivalentmi* (1993), *Slovník cudzích slov* (1997, slovenský preklad českého Akademického slovníka cizích slov), *Rusko-slovenský frazeologický slovník* (2004), *Paronymický slovník* (1999), *Passport – anglicko-slovenský slovník s príkladmi použitia hesiel vo vetách* (2003).

K spolupráci ho prizývajú aj iné kolektívy. Významný je jeho podiel na vzniku *Morfematického slovníka slovenčiny* (1999, v spoluautorstve s M. Sokolovou, G. Moškom a F. Šimonom z Prešovskej univerzity), *Slovníka koreňových morféme* (2005, v spoluautorstve s M. Sokolovou, M. Oľoštiakom, M. Ivanovou, F. Šimonom, B. Céreovou, K. Vužňákovou), anglicko-slovenského a slovensko-anglického slovníka *Mastering Business English Learner's Dictionary* (1999) a elektronického lexikónu slovenského jazyka *SLEX99*.

Svoje lexicografické skúsenosti a postrehy V. Benko zovšeobecnil vo viacerých prednáškach a článkoch, napr. *Počítačová podpora tvorby výkladového slovníka* (1999), *Počítačová podpora slovenských lexicografických projektov – retrospektívny pohľad* (2001). Špecifickejšie aspekty programového zabezpečenia slovníkovej tvorby analyzoval napr. v článkoch *Počítačová podpora slovníka štúrovej slovenčiny* (2010), *The Dictionary of the Contemporary Slovak Language*

age: *A Product of Tradition and Innovation* (2012; spoluautorka A. Jarošová), *Data Deduplication in Slovak Corpora* (2013).

Ďalšou oblasťou, ktorej sa V. Benko vedecky aj prakticky venuje, je problematika počítačovej podpory pri vyučovaní cudzích jazykov, napr. v článku *Jazykové zdroje: cudzie jazyky "mono-" i multimedialne* (1999), *Web Corpora and Language teaching* (2010), *Francúzsky webový korpus Francogallicum* (2013).

V poslednom čase sa V. Benko zamerával na tvorbu webových „učebných“ korpusov najväčších európskych jazykov vytvorených jednotnou metodikou, a teda navzájom porovnateľných (viac o tom v jeho štúdiách *Compatible Sketch Grammar Experiment*, 2013; *Compatible Sketch Grammars for Comparable Corpora*, 2014; *Yet Another family of Comparable Web Corpora*, 2014; *Kompatibilné kolokačné gramatiky pre webové korpusy Aranea*, 2014). Jeho kolekcia webových korpusov *Aranea* spolu s kompatibilnými kolokačnými gramatikami pre osem jazykov bola prevzatá na používanie na Masarykovej univerzite v Brne a Karlovej univerzite v Prahe.

Okrem vedecko-výskumnej činnosti jubilanta treba spomenúť aj jeho pedagogické zameranie. Takmer dvadsať rokov pôsobil na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v Laboratóriu počítačovej lingvistiky nielen ako výskumný pracovník, ale aj ako pedagóg. Prednášal tiež na Matematicko-fyzikálnej fakulte Univerzity Komenského v rámci študijného programu organizovaného Ústavom informatiky napr. aj na tieto témy: reprezentácia lexikálnych dát v počítači, validácia lexikálnych dát, nástroje na analýzu lexikónov, technické, jazykovedné a právne aspekty budovania korpusov, kódovanie, značkovanie a štandardizácia textu, anotácia korpusu či analýza korpusu.

V rámci účasti na medzinárodných projektoch bolo významné jeho spoluřešiteľstvo v medzinárodnom projekte Transeurópska infraštruktúra jazykových zdrojov (*Trans-European-Language Resources Infrastructure* – TELRI v rámci programu INCO-COPERNICUS, 1995–2001). V súčasnosti pôsobí ako člen užšieho riadiaceho výboru medzinárodného projektu Európska sieť elektronickej lexicografie (*European Network of e-Lexicography* – ENeL v rámci programu COST).

Jeho vedecko-technické a organizačné aktivity súvisia predovšetkým s budovaním počítačovej infraštruktúry Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. V rámci spolupráce Jazykovedného ústavu a Informačného centra SAV sa veľkou mierou podieľal na vytvorení pracovnej skupiny počítačovej lingvistiky v r. 1990 pod vedením J. Horeckého, ďalej na vzniku oddelenia spracúvania lingvistických dát v r. 1996 a v roku 2001 na príprave návrhu projektu korpusového pracoviska jazykovedného ústavu. Ako súčasť budovania organizačných štruktúr počítačovej lingvistiky v JÚLŠ V. Benko presadil a koncepcne pripravil postupnú a dôslednú komputerizáciu a informatizáciu jazykovedného ústavu

ako celku a v jej rámci aj vybudovanie siete lexikografických staníc ako nevyhnutnej technickej podmienky vzniku moderných slovníkov všetkých typov.

Keď sme chceli aspoň spomenúť všetky odborné činnosti, ktorým sa Vlado Benko venuje, nevyhli sme sa, bohužiaľ, iste enumeratívni. Ako kolegyne však dúfame, že sa tak nestráca aj obrovský ľudský rozmer jubilanta. Vlado s jeho úžasným zmyslom pre humor, Vlado ako ľadový medveď-otužilec, Vlado ako vášnivý a zanietený cyklista, Vlado ako milovník ruštiny, ruskej hudby a literatúry... Veríme, že práve tieto jeho záľuby ho budú aj naďalej nabíjať pozitívnou energiou a elánom. Nášmu jubilantovi do ďalších rokov želáme, aby sa mu v plnom zdraví podarilo všetko, do čoho sa pustí.

Mnogaja ljeta!

5. mezinárodní konference Gramatika a korpus (Grammar & Corpora): Varšava 2014

Josef Šimandl

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha
simandl@ujc.cas.cz

Po konferencích v Praze (2005), v Liblicích (2007), v Mannheimu (2009) a opět v Praze (2012) proběhla ve dnech 25.–27. června 2014 konference Grammar and Corpora ve Varšavě. Uspořádaly ji Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej Varšavské univerzity a Fundacja Sławistyczna, hlavní organizátorský podíl měly Milena Hebal Jezierska a Elżbieta Kaczmarska.

Autory plenárních referátů byli Neil Bermel (University of Sheffield; konfrontoval korpusová data s anketou o přijatelnosti tvarových variant), Karolina Skwarska (Slovanský ústav AV ČR; o korpusově založeném popisu polských a ruských sloves), Amir Zeldes (Humboldt-Universität Berlin; na sledování slovtvorné produktivity ukazoval možnosti propojení lingvistiky na principu corpus-driven s kognitivní lingvistikou) a Agnieszka Lenko-Szymańska (Instytut Lingwistyki Stosowanej UW; kritické zhodnocení využití korpusů při výuce gramatiky).

Součástí programu byla i prezentace knižní novinky *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (Milena Hebal Jezierska ed.; Uniwersytet Warszawski 2013); tento průvodce je dostupný z adresy http://www.iszip.uw.edu.pl/files/pdf/praktyczny_przewodnik.pdf.

Celý program konference je přístupný na adrese http://www.fundacja-slawistyczna.pl/assets/images/news/grammar_corpora_2014.col.pdf (ověřeno koncem července 2014); podáme zde přehled témat a autorů, kteří je prezentovali.¹

---

¹ V přehledu témat ponecháváme některé novější termíny v jazyce příslušného referátu, protože jejich přiblížování, vysvětlování apod. by zatížilo zprávu beztak informačně hutnou. Máme za to, že těm, kdo se o příslušná témata zajímají, taková informace postačí; zvědavým poslouží internetové vyhledávače.

Očekávané byly – tím nijak nenaznačujeme přínos a hodnotu – příspěvky představující, jak se vytěžuje NKJP neboli Narodowy Korpus Języka Polskiego, ať byla jejich tématem argumentová struktura polských *psych-verbs* (Wojciech Witkowski), vlastnosti sloves, které se s pomocí polských korpusů zatím nevyjevují (Paulina Lazarewicz) nebo celkové pohledy na produktivitu polských slovtvorných procesů (Rafał Górski). Obecněji bylo zaměřeno empirické hodnocení *LFG Grammar* polštiny (Agnieszka Patejuk a Adam Przepiórkowski). Zazněly i příspěvky vzniklé při vytěžování Českého národního korpusu: o spojkách *jestliže, jestli* a spojkách izofunkčních (Michal Křen) nebo o tom, jsou-li česká pasivní slovesná adjektiva opravdu pasivní (Andrej Izotov). Prezentováno bylo také vytváření korpusově založeného slovníku afixů užívaných v češtině (Josef Šimandl).

Ze srovnávání češtiny s polštinou vzešly příspěvky o syntakticko-sémantické analýze argumentů českých a polských sloves vyjadřujících stavy mysli (E. Kaczmarska; A. Rosen, J. Hana), o slovtvorné kategorii sociativnosti, realizované prvky *spolu-/współ* (Dmitry Polyakov), o českých slovesech vyjadřujících strach a jejich polských ekvivalentech (Elżbieta Kaczmarska) nebo o lexikálně-gramatických rysech stereotypů psaní o cizincích (Milena Hebal-Jezierska).

Řadě jazyků se na konferenci dostalo jen jedné prezentace, takže byl vidět vzestup korpusové lingvistiky, ale chyběl referenční rámec příslušných národních lingvistik. Takové byly korpusově založené příspěvky (a) o resultativních konstrukcích, o *VP-preposing* a o *suru-construction* v japonštině (Zixi Zhou); (b) o eliptických *when-clauses* (Katarzyna Rogalska); (c) o atributivně-adverbiálních větách ve standardní němčině (Marek Konopka a Ulrich Hermann Waßner); (d) o zkoumání částic a podobných lexémů v národním korpusu ruského jazyka (Ewa Konefal); (e) o tom, jak se historický korpus arabských slovníků (sic) může hodit pro zkoumání gramatikalizace (Al-Said et al.). Zařadili bychom sem i příspěvek o severském atlasu *language structures* a zkoumání tamních izoglos (Piotr Garbacz), kdyby se byl více potkával s korpusově orientovaným bádáním. Jeden z příspěvků byl avizován jako korpusové bádání nad metatextem, přičemž autorka (Anna Kisiel) se zabývala homografií.

Tématem jednoho z příspěvků (Piotr Żmigrodski) bylo hodnocení NKJP z hlediska jeho přínosu pro lexikografii; obecně lze dnes o přínosnosti stěžít pochybovat. Z témat širšího záběru uvedme využití automatické analýzy zdrojů pro vytváření slovníkových kvalifikátorů (Monika Kasza). K oběma referátům je však třeba dodat, že stylisticko-lexikografická témata vybočují jak z rámce konferencí Gramatika a korpus, tak z okruhu sledovaného naším časopisem; podobně vybočovalo také sémanticky orientované sledování slovní zásoby o pivu a pivovarnictví atd. Některá podobně vybočující témata zde proto ani neuvédeme. Naproti tomu bylo téma konferencí zdařile rozvíjeno příspěvkem hodno-

tícím kvality zpracování korpusů, která se pak promítá do kvantitativních charakteristik při gramatickém výzkumu (Dorota Sieroń).

Upozorníme na několik příspěvků o budování speciálně zaměřených korpusů – polštiny 1830–1918 (M. Derwojedova et al.), polštiny 17. a 18. století (Dorota Adamiec) a o vyhledávacích možnostech daných jeho značkováním (Renata Bronikowska), polsko-litevského korpusu tzv. *guary puńskiej* (Danuta a Roman Roszko), korpusu jazyka varšavské mládeže (Marek Łaziński a Izabela Winiarska-Górska) –, a to proto, že tvorbou takových korpusů, jaké jsou i u nás teprve ve skromných počátcích, se vytvářejí možnosti mimo jiné pro gramatiky orientované porovnávání vývojových období, komunikačních sfér aj. I nově čili korpusově pojimaná komparatistika byla na konferenci představena, a to příspěvky (a) o nominalizaci podle dat paralelního korpusu polsko-ruského a rusko-polského (Vladimir Samsonov); (b) o protějšcích ruského vidu ve finštině na bázi vznikajícího paralelního korpusu (Edyta Jurkiewicz-Rohrbacher); (c) o korpusovém ověřování ekvivalence gramatických kategorií napříč jazyky, zkoumané podle jejich distribučních vzorců (Beata Trawinski). K poslednímu připomeňme, že od dvacetiminutového příspěvku nelze čekat víc než silně výběrovou ochutnávku košaté tematiky, ke které existují už i takové publikace jako *The World Atlas of Language Structures* (Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil, and Bernard Comrie ed., Oxford, OUP 2005), ať už o zdrojových informacích tohoto díla globálně areální lingvistiky soudíme cokoli. O speciální (sub)korpus lze opřít téma proměn lexikálně-gramatických vzorců v polské legislativě 1999–2011, jak ho zkoumá projekt EUROFOG (Lucja Biel). Potřebnost prvků diachronie, například procesů palatalizace, v popisu jazyka na bázi synchronních korpusů, připomněl Petr Nádeníček. Vraťme se ke speciálním korpusům: příkladem jejich vytěžování, konkrétně korpusů akademických, v nichž jsou sebrány plody tzv. *academic writing*, byl příspěvek o *Grammatical Representation of Research* (Natalja Cigankowa). Zcela specifickou problematiku představil příspěvek o sběru, anotování a analyzování dat korpusu polského znakového jazyka (Paweł Rutkowski et al.), jehož doklady potřebují trojrozměrné zobrazení.

Trend sledovat osvojování gramatických kategorií, pozorovatelný i na jiných lingvistických fórech, zastupoval příspěvek postavený na údajích o *learner corpora* neboli žákovských korpusech němčiny (Aivars Glaznieks a Andrea Abel) a o trojjazyčném anotování žákovského korpusu MERLIN (Barbora Štindlová a Veronika Čurdová). Sem se tematicky přimyká příspěvek o místně poplatné mluvnici v dvojjazyčných *learner dictionaries* čili ve slovnících pro ty, kdo se jazyku teprve učí (Renate Reichardt), opět s výhradou, že není jasné, co je na tématu korpusového.

Dva příspěvky (týmu V. Petkeviče, H. Skoumalové, A. Rosena a dalších) přibližovaly problematiku technického rozvoje korpusů, zejména tvorby syntakticky anotovaných treebanků. Polská strana (Elżbieta Hajnicz, Agnieszka

Patejuk, Adam Przepiórkowski a Marcin Woliński) představila korpusově založený valenční slovník.

Konference se i přes dílčí tematické disparátnosti a nedodržení některých konferenčních zvyklostí (nebyl například k dispozici sborník abstraktů) stala přínosným setkáním mezinárodní komunity, která se zajímá o gramatickou stránku korpusů a o gramaticky orientovaný korpusový výzkum. Organizátorky zasluhují poděkování.

Pokyny pro autory

Redakce přijímá pouze původní, dosud nepublikované práce v češtině, slovenštině, angličtině nebo němčině. Pokud je anglický nebo německý příspěvek napsán nerodilým mluvčím, redakce autora vyzývá, aby svůj text nechal korigovat rodilým mluvčím-lingvistou.

Redakce žádá autory, aby své příspěvky ve formátu *.doc a *.pdf zasílali elektronicky na adresu kga@ujc.cas.cz.

Povinnou součástí příspěvku psaného v jakémkoli jazyce je anglický abstrakt v rozsahu 100 až 150 slov a klíčová slova v jazyce příspěvku a angličtině. U anglicky nebo německy psaných příspěvků o češtině žádáme též název, abstrakt a klíčová slova v češtině.

Základní struktura příspěvku:

- název příspěvku;
- jméno a příjmení autora;
- pracoviště, e-mailová adresa;
- anglický abstrakt, klíčová slova;
- text;
- reference

Úprava příspěvku:

- zejm. pokud chcete do textu vkládat tabulky či grafy, doporučujeme nastavit už pro rukopis velikost stránky A5, popř. užít písmo Cambria vel. 9 pro základní text, vel. 8 pro ostatní texty;
- v případě tabulek a grafů je třeba zohlednit černobílý tisk časopisu (resp. tisk v odstínech šedi);
- příspěvek by měl být členěn na kapitoly (a event. subkapitoly); ty se označují čísly desetinné soustavy do maximálně čtyř číslic (1; 1.1; 1.1.2; 1.1.2.1); poté, je-li to nutné, lze užívat římských číslic (I, II) nebo písmen (A, a);
- doklady analyzovaných jevů je vhodné průběžně číslovat a číslo z obou stran uzávorkovat: (1); jednotlivé doklady se píší zkraje strany vždy v samostatném odstavci; pokud se jako doklad daného jevu uvádí několik vět (kvůli žánru, stylu, kontextu atp.), není nutno je číslovat, ale píší se v jednom bloku, shora i zdola vyčleněném z textu, jiným typem písma;
- doklady jsou na konci opatřeny citací zdroje; je-li doklad převzat z korpusu, stačí citovat tento korpus; má-li zavedenou zkratku, pak tuto zkratku, např. SYN2006pub;
- případná morfologická anotace příkladových vět by se měla dít v duchu pravidel Lipské konvence (Leipzig Glossing Rules).
- tabulky je třeba průběžně číslovat, opatřit názvem a umístit na stránce vlevo;
- poznámky jsou umístěny pod čarou;

- citace v textu: (Daneš 1969: 86) / ...jak uvádí Daneš (1969: 86);
- úpravu referencí provádějte podle následujícího vzoru:

DUŠKOVÁ, L. (1984): Some contrastive notes on interrogative sentences in Czech and in English. *Philologica Pragensia*, 72–82.

BIRJULIN, N. A. – CHRAKOVSKIJ, V. S. (2001): Imperative sentences: theoretical problems. In: V. S. Chrakovskij (ed.), *Typology of Imperative Constructions*. München: Lincom Europa, 3–50.

ZIFONUN, G. – HOFFMANN, L. – STRECKER, B., et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*, Bd. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Redakce si vyhrazuje právo příspěvek odmítnout nebo vyžádat jeho úpravu.

Příspěvky procházejí posouzením nejméně dvou nezávislých oponentů, kteří nejsou členy redakce.

Instructions for authors

The journal solicits only original, previously unpublished work. Articles can be written in Czech, Slovak, English, or German. Please be advised that if the article is written in a language that is not the author's native language, authors are asked to have their manuscript carefully checked by a native speaker.

Manuscripts should be submitted both electronically and in one hard copy. Please email the article as an attached file to the address **kg@ujc.cas.cz** and send one hard copy, without showing the author's name, to the postal address of the journal: **Korpus – Gramatika – Axiologie, Univerzita Hradec Králové, KČJL PdF, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové**. The printed copy should be written in Microsoft Word, font size 12 pts., line spacing 1.5, and with sufficient margins.

Each submission must be accompanied by an abstract of 100–150 words, written in English.

The file with the electronic submission should contain the following:

- submission title;
- author's first and last name;
- affiliation and the author's email address;
- abstract in English;
- text of the article;
- references.

Formatting guidelines

The paper should be divided into **sections** (and, possibly, **subsections**). These are numbered in a decimal system, up to four levels (e.g. 1; 1.1; 1.1.2; 1.1.2.1). If additional subsections are needed, use Roman numerals (I, II) or letters (A; a).

Attested examples should be numbered sequentially, by using numbers enclosed in parentheses: (1). Examples are not indented but each example forms a separate paragraph. If an example consists of multiple sentences (for stylistic, contextual, etc. purposes), they are written in one contiguous sequence, not as separate (and numbered) paragraphs. The examples should be separated from the main text by a single line and typed in a different font, preferably in Verdana, size 9 pts, single spaced.

Each example is accompanied by reference to its source. If the example is taken from an electronic corpus, it is sufficient to name the corpus; if the corpus has a standard abbreviation, use the abbreviation, e.g. ČNK.

Tables must be numbered and each table must be accompanied by a caption. Tables are left-justified.

Footnotes are numbered sequentially and placed at the bottom of the page.

Literature cited in the text: (Daneš, 1969, 86) / ... Daneš (1969, 86)

Bibliographic references are formatted as follows:

DUŠKOVÁ, L. (1984): Some contrastive notes on interrogative sentences in Czech and in English. *Philologica Pragensia*, 72–82.

BIRJULIN, N. A. – CHRAKOVSKIJ, V. S. (2001): Imperative sentences: theoretical problems. In: V. S. Chrakovskij (ed.), *Typology of Imperative Constructions*. München: Lincom Europa, 3–50.

ZIFONUN, G. – HOFFMANN, L. – STRECKER, B., et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*, Bd. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

The editors reserve the right to reject unsuitable submissions and to request revisions. Each submission will be reviewed anonymously by two reviewers, not by the journal's editors.

Objednávka

Objednávka časopisu Korpus - gramatika - axiologie				
Odběratel	Název instituce:			
	Dodací adresa:			
	Fakturační adresa:			
	IČO / DIČ / NIP / VAT number:			
	IBAN:			
BIC (SWIFT):				
Objednávám	- zasílání ..... kusu/kusů počínaje číslem			
	- jednorázové zaslání čísla ..... v počtu ..... kusu/kusů			
	s úhradou v měně:	Kč	€	USD
Další informace pro dodavatele:				
Dodavatel	Název instituce: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta			
	Adresa: Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, ČR			
	IČO: 62690094, DIČ: CZ62690094			
	Bankovní spojení: Česká spořitelna, a.s., číslo účtu: 2733582/0800			
	IBAN: CZ65 0800 0000 0000 0273 3582			
BIC (SWIFT): GIBACZPX				
Datum:	Za odběratele:			
<p>Objednávku odešlete na adresu redakce: Korpus – gramatika – axiologie, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, KČJL, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika, nebo elektronickou formou na adresu: kga@ujc.cas.cz.</p> <p>Cena bude objednateli fakturována ve zvolené měně: 60 Kč/ks + poštovné a balné (vč. DPH), nebo 11 €/ks včetně poštovného, balného a bankovního poplatku (bez DPH), nebo 15 USD/ks včetně poštovného, balného a bankovního poplatku (bez DPH).</p>				

Order form

ORDER FORM for <i>Korpus – gramatika – axiologie</i>				
Subscriber	Institution:			
	Delivery address:			
	Billing address:			
	IČO / DIČ / NIP / VAT number:			
	IBAN:			
BIC (SWIFT):				
Ordering information	- regular delivery of ..... copy/copies, starting with issue No.			
	- single issue No. ...., number of copies			
	currency of payment:	Kč	€	USD
Additional information for distributor:				
Distributor	Institution: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta			
	Address: Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika			
	IČO: 62690094, DIČ: CZ62690094			
	Bank: Česká spořitelna, a.s.; Account no.: 2733582/0800			
	IBAN: CZ65 0800 0000 0000 0273 3582			
BIC (SWIFT): GIBACZPX				
Date:	Subscriber signature:			
<p>Order form should be mailed to: Korpus – gramatika – axiologie, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, KČJL, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika, or electronically to the following address: kga@ujc.cas.cz.</p> <p>The price on the invoice will be quoted in the currency selected by the subscriber: 60 Kč/copy + shipping and handling (incl. DPH), or 11 €/copy, including shipping, handling, and a bank transfer fee (without DPH), or 15 USD/copy, including shipping, handling, and a bank transfer fee (without DPH).</p>				